

OLIY PEDAGOGIK TA'LIMDA KASBIY BURCH VA O'Z-O'ZINI ANGLASH INTEGRATSIYASI

Raxmonova Gulisa Namozovna

Axborot texnologiyalari va menejment universiteti

Pedagogika kafedrasi o'qituvchisi

gulisaraxmonova@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada oliy pedagogik ta'lim jarayonida bo'lajak o'qituvchilarning refleksiv ko'nikmalarini rivojlantirish muammosi deontologik yondashuv prizmasida tahlil qilingan. Kasbiy burch tushunchasining mazmun-mohiyati va uning talaba shaxsiy o'z-o'zini anglashi bilan integratsiyalashuvi qonuniyatlari ochib berilgan. Maqolada subyekt-subyekt tamoyili asosida tashqi kasbiy-etika me'yorlarining ichki shaxsiy e'tiqodga aylanish mexanizmlari hamda talabalarda refleksiv pozitsiyani shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlari nazariy jihatdan asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: pedagogik deontologiya, kasbiy burch, o'z-o'zini anglash, refleksiya, integratsiya.

Kirish. Zamonaviy oliy pedagogik ta'lim tizimining eng muhim vazifalaridan biri — faqatgina muayyan fan sohasida chuqur bilimga ega bo'lgan mutaxassisni emas, balki yuqori darajadagi kasbiy mas'uliyat va madaniyatni tashuvchi shaxsni tarbiyalashdan iboratdir. Pedagogik faoliyat tabiati ko'p funksiyali va murakkab tizim bo'lganligi sababli, bo'lajak o'qituvchidan dars o'tish texnikasidan tashqari yuksak ma'naviy-axloqiy barqarorlikni ham talab etadi. Bu jarayonda pedagogik deontologiya — o'qituvchilik burchi, kasbiy etika va majburiyatlar to'g'risidagi ta'limot markaziy o'rinni egallaydi.

Biroq ta'lim amaliyotida ko'p hollarda kasbiy burch talabalarga tashqi tomondan yuklatilgan qoidalar, normativlar va taqiqlar tizimi sifatida namoyon bo'ladi. Agar oliy ta'lim jarayonida ushbu deontologik talablar talabaning ichki refleksiv dunyosi, ya'ni shaxsiy o'z-o'zini anglashi (professional self-awareness) bilan o'zaro integratsiyalashmasa, bo'lajak pedagog faoliyatida rasmiyatchilik, hissiy kuyish (burnout) va kasbiy begonalashuv holatlari yuzaga kelishi mumkin.

Shu sababli, oliy pedagogik ta'limda kasbiy burch va o'z-o'zini anglash jarayonlarini tizimli ravishda integratsiya qilish, talabalarning refleksiv ko'nikmalarini shakllantirish bugungi kun pedagogika fanining eng dolzarb nazariy va amaliy muammolaridan biri hisoblanadi.

Metodologik asoslar. Mazkur maqolada muammoni yoritish uchun tizimli, aksiologik (qadriyatli) va deontologik yondashuvlar metodologik asos qilib olindi. Tadqiqot obyekti sifatida bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy burch tushunchasini qabul qilish darajasi hamda ularning shaxsiy refleksiv faoliyati o'rtasidagi o'zaro aloqadorlik qonuniyatlari belgilandi. Mavzuning nazariy mohiyatini ochib berishda quyidagi ilmiy-tadqiqot metodlaridan foydalanildi:

Pedagogik-falsafiy tahlil: "Burch", "Etika", "Mas'uliyat" va "O'z-o'zini anglash" tushunchalarining zamonaviy ta'lim paradigmasidagi o'rnini qiyosiy o'rganish.

Modellashtirish: Tashqi deontologik talablarning talaba shaxsi ichki tizimiga o'tishi (interiorizatsiya) jarayonining mantiqiy modelini ishlab chiqish. Abstraktlashtirish va umumlashtirish: Pedagogik oliy ta'lim muassasalarida talabalarining refleksiv faoliyatini faollashtirishga doir nazariy xulosalar shakllantirish.

Nazariy tahlil va natijalar. Kasbiy burch va o'z-o'zini anglash integratsiyasi — bu o'qituvchi shaxsida tashqi ijtimoiy zaruriyat bilan ichki erkinlik va xohishning muvozanatga kelishidir. Pedagogik deontologiyada burch tushunchasi jamiyatning o'qituvchiga qo'ygan talablari yig'indisi bo'lsa, o'z-o'zini anglash talabaning "Men qanday pedagogman va qanday bo'lishim kerak?" degan savolga javob izlashidir. Oliy ta'lim jarayonida ushbu ikki komponentning integratsiyalashuvi va refleksiv ko'nikmalarning rivojlanishi uch bosqichli mantiqiy sxema asosida amalga oshadi:

Adaptiv bosqich: Talaba kasbiy etika me'yorlari va burchlarini majburiyat sifatida qabul qiladi, qoidalarga shunchaki moslashadi.

Refleksiv bosqich: Talaba o'z faoliyatini, pedagogik qobiliyatlarini va xatolarini tahlil qila boshlaydi. Tashqi talablar uning ichki dunyosi bilan to'qnashadi.

Integratsiyalashgan bosqich: Kasbiy burch talabaning shaxsiy e'tiqodiga, uning hayotiy qadriyatiga aylanadi. Bu darajada talaba "Men majburman" emas, balki "Bu mening kasbiy prinsiplarim" tamoyili bilan fikrlaydi.

Nazariy tahlillar shuni ko'rsatadiki, mazkur integratsiyani ta'minlash uchun oliy ta'lim o'quv jarayonida talabalarni shunchaki axborot bilan qurollantirish emas, balki ularni "**Muammoli-refleksiv muhit**"ga olib kirish lozim. Bunga talabalarga ma'ruzalarda tayyor qoidalarni berish o'rniga, maktab hayotidagi murakkab va ziddiyatli deontologik kolliziyalarni (masalan, o'qituvchi va o'quvchi mojarosi, baholashdagi adolat mezoni) tahlil qilish orqali erishiladi.

Munozara. Pedagogik adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, an'anaviy ta'limda ko'pincha diqqat-e'tibor talabaning kognitiv (bilim) darajasiga qaratiladi. Biroq o'qituvchilik kasbida faqat bilimlilik yetarli emas. Mashhur pedagoglar ta'kidlaganidek, o'qituvchilik — bu doimiy o'z-o'zini qurish va

tarbiyalash jarayonidir.

Kasbiy burch va o'z-o'zini anglash o'rtasidagi aloqani ta'minlovchi asosiy ko'prik — bu refleksiyadir. Refleksiv ko'nikmalar bo'lajak o'qituvchiga o'z xatti-harakatlarini chetdan turib baholash, jamiyat oldidagi burchini shaxsiy vijdon mezonini bilan o'lchash imkonini beradi.

Agar oliy pedagogik ta'lim tizimida talabalarda refleksiv ko'nikmalar tizimli rivojlantirilmasa, deontologik tayyorgarlik deklarativ (shunchaki qog'ozda yoki gapda) xarakterga ega bo'lib qoladi. Shuning uchun o'quv dasturlaridagi har bir pedagogik fan (pedagogika, psixologiya, xususiy metodikalar) tarkibida talabalarning shaxsiy va kasbiy "Men" kontseptsiyasini tahlil qilishga qaratilgan refleksiv topshiriqlar ulushi oshirilishi zarur.

Xulosa. Oliy pedagogik ta'limda kasbiy burch va o'z-o'zini anglashning integratsiyalashuvi bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy shakllanishida muhim qonuniyat hisoblanadi. U tashqi deontologik talablarni talaba shaxsining ichki e'tiqodiga aylantiradi. Talabalarning refleksiv ko'nikmalari ushbu integratsiyani harakatga keltiruvchi mexanizmdir. Refleksiya tufayli talaba o'z burchini chuqur his qiladi va o'z kasbiy qiyofasini mustaqil loyihalashtiradi.

Bo'lajak pedagoglarni tayyorlash sifatini oshirish uchun oliy ta'lim muassasalari o'quv jarayoniga muammoli-deontologik vaziyatlar, keyslar va refleksiv tahlil metodlarini keng joriy etish, talabalarni doimiy o'z-o'zini baholash faoliyatiga yo'naltirish tavsiya etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Inomova M. Pedagogik deontologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2012. – 144 b. (O'qituvchi burchi va kasbiy etikasining nazariy asoslari).
2. Mavlonova R., Rahmonqulova N. Pedagogik deontologiya va kompetensiya. – Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2016. – 180 b.
3. Muslimov N.A. Bo'lajak kasb ta'limi o'qituvchilarini kasbiy shakllantirish metodikasi. – Toshkent: Fan, 2007. – 194 b.
4. Xodjayev B.X. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Sano-standart, 2017. – 416 b.
5. Yo'ldoshev J.G'. Interaktiv ta'lim – sifat kafolati. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2008. – 152 b.
6. Schön, D. A. (1983). The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action. New York: Basic Books. (Kasbiy faoliyatda refleksiyaning o'rni bo'yicha dunyodagi eng asosiy fundamental manba).
7. Gibbs, G. (1988). Learning by Doing: A Guide to Teaching and Learning Methods. Further Education Unit. Oxford Polytechnic)
8. Бездухов В. П. Формирование гуманистической позиции будущего учителя. – Самара: СамГПУ, 2001. – 116 с.

9. Мишаткина Т. В. Педагогическая деонтология: Учебное пособие. – Минск: ИВЦ Минфина, 2010. – 312 с.
10. Mezirow, J. (1991). Transformative Dimensions of Adult Learning. San Francisco: Jossey-Bass.